

ZİHİNSEL YETERSİZLİKTEN ETKİLENMİŞ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN CİNSEL İSTİSMARI ÖNLEMENE YÖNELİK BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Özet

Son yıllarda cinsel suçlar artmakta ve çocuk cinsel istismarı da ilk sıralarda yerini almaktadır. Özellikle zihinsel engelli olan çocuklar engelli olmayanlara oranla cinsel istismarda daha büyük bir risk altındadırlar. Yargılama ve sosyal becerilerde yetersizlik, kötülöklere karşı savunmasızlık durumu ve rapor etme, bildirmek için gerekli becerilerde yetersizlik, eğitim eksikliği gibi faktörler zihinsel engelli bireylerde engelli olmayan akranlarına göre cinsel istismarı artırıcı etken olarak görölmektedirler. Cinsel istismarı önlemeye yönelik çalışmalara bakıldığında en etkili yolun, kapsamlı ve çok boyutlu programlar oluşturularak ve bunları uygulamak olduğunu ortaya çıkmaktadır. Cinsel istismarı önlemeye yönelik çocukla yapılacak çalışmalara bakıldığında belirli bir aşamayla öğretimi içerdiğini görmekteyiz. Cinsel istismarı önlemeye yönelik yapılacak çalışmalar arasında; anne-babayla etkili iletişim, güven çemberine dayalı öğretim ve kaçırılmayla başa çıkma çalışmaları, izinsiz fiziksel teması reddetme çalışmalarıdır. Bu araştırmanın cinsel istismarı önleme çalışmalarında mevcut durumu ortaya koyarak bu alanda yapılması gereken eksiklikleri tespit etmek, cinsel istismarı önleme çalışmalarının nereden başlanılacağına yol göstermesi bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı; zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğı olan annelerin cinsel istismarı önlemeye yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesidir. Bu amaçla Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezinde zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğı bulunan gönüllü 7 anne ile görüşme yöntemiyle veriler toplanmıştır. Veri toplanmak için "Standartlaştırılmış Açık Uçlu Görüşme Formu" oluşturulmuş ve betimsel analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunda zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğı olan annelerin cinsel istismarı önlemeye yönelik bilgi düzeyleri kandırılmayla başa çıkma çalışmasında daha fazla görülürken izinsiz fiziksel teması reddetme ve etkili iletişim başlıkları altında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu görölmektedir.

Anahtar kelimeler: Cinsel İstismar ve Korunma, Zihinsel Yetersizlik, İzinsiz Fiziksel Teması Reddetme, Kaçırılmayla Başa Çıkma

DETERMINING HOW INFORMED THE MOTHERS WITH MENTALLY RETARDED CHILDREN ABOUT PREVENTING SEXUAL ABUSE

In the recent years the rate of crimes regarding sexual abuse has increased and child abuse comes first among these crimes. Children with disabilities are under more risk when compared to the ones without disabilities. Being lack of ability to reason and the social skills, and the state of being vulnerable to harm and report it, lack of skills to report abuse and education are considered to be outstanding factors leading the children with disabilities to being exposed to abuse when compared to their peers. The most effective way to fight against child abuse is to make comprehensive and multi-dimensional programs and to apply them (Massey& Stokes, 2006). When the studies conducted with the children themselves to prevent child

1 Arş. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, zehrasutcu@gmail.com

abuse is considered, it is realised that they include a step by step training. Effective communication with the parents, teaching depending on the trust circle, coping with kidnapping, rejecting physical contact without permission are among what to do against child abuse. The aim of this study is to determine how informed the families with disabled children on preventing child abuse. Thus, data gained via contacting volunteering 7 mothers whose children were diagnosed as mentally retarded by the Special Education and Rehabilitation Centres. In order to gain data Standardised Open-Ended Interview Form was designed and descriptive analysis was applied. At the end of the study, mothers with mentally retarded children were observed to have more information about preventing their children to get deceived while they were observed to have inadequate information about rejecting physical touch without permission or effective communication skills.

Key Words: Sexual Abuse and Protection, Mental Inability, Rejecting Physical Touch without Permission, Coping with Kidnapping

GİRİŞ

Cinsel istismar yüzyıllardır bilinen bir konu olmasına rağmen toplumda bu konuya karşı duysarsızlık ve görmezden gelme de bir o kadar eski bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsel istismar özellikle çocuklara yönelik gerçekleşmekte ve bunu önlemeye yönelik tedbirlerin alınmaması son yıllarda çocukluk cinsel istismarında bir artışa neden olmaktadır (Doughty & Kane, 2010).

Yetişkinlerin cinsel çıkarları doğrultusunda çocuğu kullanması cinsel istismar olarak tanımlanmaktadır. Cinsel istismar karmaşık doğası gereği hukuki, sosyal ya da psikolojik açıdan farklı değerlendirmelerle ele alınmaktadır (Günçe, 1991; Aral, 1997; Kutchinsky, 1991; Giardino & Finkel, 2005). Çocuk üzerinde bıraktığı kalıcı hasarlardan dolayı cinsel istismar önemszenmesi ve önlenmesi gereken toplumsal bir olgudur. Bu kapsamda önlemlerin hem toplum hem de birey düzeyinde acil bir şekilde ele alınması gerekmektedir (Dubowitz, 2002).

Cinsel istismarın çocukta dört önemli etkiyi aynı anda yarattığı belirtilmektedir (Günçe, 1991). Bu dört etkiden; *zedelenmiş cinsellikte*, çocuğun hem cinsel duyguları hem de cinsel tutumları normal gelişimlerinden sapabilmektedir. *İhanet etkisinde*, çocukları cinsel yönden istismar edenler genelde onların tanıdığı ve sevdiği kişilerdir. Bu durum çocukta şiddetli bir şekilde ihanete uğramışlık duygusunu ortaya çıkarmakta ve bunun ardından çocukta korku, üzüntü, güven kaybı ile ruhsal çöküntüye neden olabilmektedir. *Acizlik etkisinde ise*, çocuk isteği ve iradesi dışında cinsel istismara maruz kaldığı için kendisini aciz ve çaresiz hissedebilmektedir. Bu da çocukta, öfkeye, endişeye, korkulu rüyalara, bedensel şikâyetlere, suça yönelmelere, öğrenme güçlüklerine ve intikama neden olabilmektedir. Son olarak *damgalanma etkisine* bakıldığında, cinsel istismar olayına eşlik eden, kötülük, utanç ve suçluluk gibi kavramlar zamanla çocuğun benlik algısına karışarak onun kendisini böyle algılamasına neden olabilmektedir. Cinsel istismarın tüm etkilerinin damgalanma duygusuyla birleştiği durumlarda ise çocukta büyük bir soyutlanma duygusu yaşanabileceği ifade edilmektedir (Günçe, 1991).

Cinsel istismar olağan gelişim gösteren çocuklarda görülebileceği gibi zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarda da görülebilmektedir. Ancak zihinsel yetersizliğe sahip çocuklar istismara uğradıklarını daha zor anlayabilmektedirler. Çakmak & Çarkacı-Çakmak (2011) de zihinsel yetersizliğe sahip olan kişilerin cinsel istismarı tanımlayamadıklarını söyleyerek bunun nedeni olarak da cinsel istismar kavramına zihinsel yetersizliği bulunanların sahip olmadığını öne sürmüştür. Lumbey & Miltenberger (1997)'e göre zihinsel yetersizliği olan kişiler engelli olmayanlara oranla cinsel istismarda daha büyük bir risk altındadırlar. Terol (2009) ise

yargılama ve sosyal becerilerde yetersizlik gibi durumların zihinsel yetersizliği olan kişilerde cinsel istismara maruz kalmayı artıran bir etken olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında kötülüklerle karşı savunmasızlık, durumu rapor etme ve bildirmek için gerekli becerilerde yetersizlik, eğitim eksikliği gibi faktörler zihinsel yetersizliği olan kişilerde yetersizliği olmayan akranlarına göre cinsel istismarı artırıcı etken olarak görülmektedirler (Çakmak & Çarkacı-Çakmak, 2011). Zihinsel yetersizliği olan çocukların var olan problemlerine, cinsel istismar gibi ağır ve kalıcı hasarlara yol açan bir başka problemin eşlik etmesi hem zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu hem de bu çocuğun ailesini büyük bir karmaşaya sokabilmektedir. Bu nedenle cinsel istismarı önlemeye yönelik çalışmalara hem zihinsel yetersizliği olan çocuklar hem de bu çocukların ailelerinin önemli düzeyde ihtiyacı bulunmaktadır.

Cinsel istismarı önlemeye yönelik çalışmalara bakıldığında en etkili yolun, kapsamlı ve çok boyutlu programlar oluşturularak ve bunları uygulamak olduğu ortaya çıkmaktadır (Massey & Stokes, 2006). Bu açıdan bakıldığında cinsel istismarı önleme çalışmalarının ilk aşaması ve odak noktası bireyi ve toplumu bilinçlendirme olarak görülmektedir. Yapılacak olan programlar öncelikle risk gruplarını ortadan kaldırmaya yönelik yapılmalıdır. Bu çalışmalar yapılırken öncelikle çocukla ve çocuğun en yakınındaki kişilerden başlayarak bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu bilgilendirme çalışmaları ise belli aşamaları içerecek şekilde düzenlenmelidir. Bilgilendirme çalışmalarında cinsel istismar ve çocuk üzerindeki etkilerinden başlanılarak önlemeye yönelik yapılacaklar konusunda aile bilinçlendirilmelidir.

Son yıllarda, çocukların cinsel istismarına karşı birtakım önleme programları geliştirildiği görülmektedir. Bu programların birincil amacı, çocukları, istismara karşı eğitmektir. İstendik düzeyde olmasa da, ebeveynler de bu eğitsel çabaların hedefi olabilmektedir. Öte yandan, ebeveynlerin, cinsel istismarın önlenmesi aşamasındaki anahtar rolleri gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır (Finkelhor, 1994; Skarbek, Hahn, & Parrish, 2009). Ancak, ebeveynlerin, cinsel istismar konusundan ne anladıkları, çocuklarının içerisinde buldukları riski ne derece bir problem olarak gördükleri ve bu konudaki önleyici stratejileri hakkında çok az şey bilinmektedir (Bevill & Gast, 1998).

Cinsel istismarı önlemeye yönelik yapılacak çalışmalar arasında; anne-babayla etkili iletişim, güven çemberine dayalı öğretim çalışmaları, kandırılmayla başa çıkma, izinsiz fiziksel teması reddetme gibi çalışmalar bulunmaktadır. *Kandırılma* gelişim geriliği gösteren bireyler için olduğu kadar normal bireyler için de söz konusudur. Ancak gelişimsel gerilik gösteren çocukların zarar görmemesi için da kandırılmayı bertaraf edecek davranış biçiminin çok erken dönemde öğretilmesi ve istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi gerekir. Bu öğretimin birinci basamağı evin ve güven çemberinin dışındaki hiç kimseden hiçbir zaman hoşlanılan şeylerin alınmamasıdır. “Hiç kimseden hiçbir zaman hoşlandığın bir şeyi alma” sözünün eylem şeklinde öğretimi ne kadar erken dönemde başlatılırsa o kadar yararlı olmaktadır. Ancak öğretim sonradan yapılıyorsa güven çemberine dayalı olarak öğretilir. *İzinsiz fiziksel teması reddetmenin öğretimi*; (a) Güven çemberine dayalı öğretim, (b) İzin alma ve izin verme öğretimi, (c) İyi ve kötü dokunmanın öğretimi olmak üzere farklı şekilde yapılmaktadır. Cinsel istismardan korunmanın en son aşaması ise istismarcının yakalanmasını sağlamak için onda bir iz bırakmak amacını taşıyan, bağırma, ısırma, tırmalama davranışlarıdır. Çalışmalar zihinsel engellilere yönelik cinsel istismarın yaygın bir problem olduğunu gösterse de (Lumley & Miltenberger, 1997) çok az araştırmacı zihinsel engelliler için yapılan cinsel istismardan korunma programlarını değerlendirmiştir (Haseltine & Miltenberger, 1990; Lumley, Miltenberger).

Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler, normal gelişim gösteren bireye göre dramatik olaylarla başa çıkabilme konusunda daha az bilişsel becerilere sahiptirler (Moser, 2011). Bunun yanında iletişimde yaşanan kopukluklar uzmanların, istismar mağdurlarının herhangi bir travmatik sorun yaşayıp yaşamadıklarını belirlemelerinde ve yardım etme noktasında zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır. İstismara uğrayan çocukların, neler yaşadığına ilişkin olarak detaylı bilgi vermesi beklenmektedir; ancak, utanma ve kaygı gibi duygular nedeniyle bilgilendirme süreci verimsiz geçmekte ve yaşananların ortaya çıkarılmasına olumsuz etkiler yapmaktadır (Runyan, Corrine & Ikeda, 2002). Çocuğun yaşamakta olduğu zihinsel yetersizlik hali, yaşadığı olayları betimleme, aktarma ve olaylar sonrasındaki ruh hali konusunda gereken yeterliliği sağlayamamakta ve bu yüzden de, olayları dinleyen yetişkinler, yanlış bireylere ve deneyimlere yönelebilmektedirler (Gorey & Leslie, 1997).

Çocuk cinsel istismarını önlemede ele alınması gereken en büyük unsurlardan biride ebeveynlerin bilgilendirilmesidir (Finkelhor, 1994). Ebeveynleri bilgilendirme özellikle risk grubunda yer alan zihinsel engelli çocukların istismara karşı korunmasında önemli rol oynamaktadır (Düzkanar, 2010). Ebeveynlerin konuyla ilgili bakış açılarına dair algı ve davranışları hakkında fikir edinmenin en uygun aracının niteliksel yöntemler olduğu belirlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, çocuklarının cinsel istismarını önleyebilmek için ebeveynlerin ne gibi koruyucu stratejiler kullandıkları hakkında çok az şey bilinmektedir. Ebeveynlerin bilişsel inanç sistemlerinden ve doğal olarak gerçekleşen koruyucu davranışlardan bazı çıkarımlar edinebilmek amacıyla, bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle, ebeveynlerin algıları ve davranışları hakkında bilgi toplamanın en iyi aracının yarı-yapılandırılmış görüşmeler olacağına karar verilmiştir. Bu sebeple bu araştırmanın cinsel istismarı önleme çalışmalarında mevcut durumu ortaya koyarak, bu alanda yapılması gereken eksiklikleri tespit etmek, cinsel istismarı önleme çalışmalarının nereden başlanılacağına yol göstermesi bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı; zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan annelerin cinsel istismarı önlemeye yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesidir. Bu nedenle bu çalışma, ebeveynlerin, cinsel istismar hakkındaki anlayışlarını, riske ilişkin algılarını, önleyici davranışlarını ve tüm bunların algı ve davranışları üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak amacıyla desenlenmiştir.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırma zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan annelerin cinsel istismarı önlemeye yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacı tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Bu amaçla veriler nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “Görüşme Yöntemi” kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme yöntemi önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırma Ankara ilinde, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden birinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu ulaşılabilir örneklem seçim yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmaya gönüllü yedi anne katılmıştır. Katılımcıların rehabilitasyon merkezine devam eden zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukları bulunmaktadır ve daha önce cinsel eğitim ve cinsel istismar ile ilgili bir eğitime katılmamışlardır. Katılımcıların özellikleri Tablo-1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcı anne özellikleri

Katılımcılar	Mesleği	Yaşı	Eğitim Düzeyi	Çocuklarının Cinsiyeti	Çocuklarının Yaşı
1. Anne	Ev hanımı	25	İlkokul	Kız	6
2. Anne	Ev hanımı	30	İlkokul	Kız	6
3. Anne	Ev hanımı	26	İlkokul	Kız	8
4. Anne	Ev hanımı	24	Lise	Erkek	5
5. Anne	Ev hanımı	33	Lise	Erkek	7
6. Anne	Ev hanımı	41	Lise	Erkek	9
7. Anne	Ev hanımı	36	Lise	Kız	8

Tablo-1 incelendiğinde katılımcıların tamamı ev hanımıdır, yaşları 24-41 arasında değişmektedir. Katılımcı annelerden 3'ü ilköğretim mezunuyken, 4'ü lise mezundur. Katılımcı annelerin çocuklarının cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında 4 annenin kız çocuğu, 3 annenin ise erkek çocuğa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı annelerin çocuklarının yaşları ise 5-9 arasında değişmekte ve tüm annelerin zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu dışında başka çocukları da bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma verilerini toplamak amacıyla “*zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan annelerin cinsel istismarı önlemeye yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi görüşme formu*” araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu form; görüşme yöntemi içerisinde derinliğine ve zenginliğine veri sağlayabilecek tekniklerden biri olan “*Standartlaştırılmış Açık Uçlu Görüşme Tekniği*” kullanılarak oluşturulmuştur. Bu yaklaşım dikkatlice yazılmış ve belirli bir sıraya konmuş bir dizi sorudan oluşur ve her görüşülen bireye bu sorular aynı tarz ve aynı sırada sorulur. Duruma göre anlık tavır ve esneklik önemli ölçüde sınırlanırken, aynı soruların sistematik bir sıra içinde sorulması yoluyla öznel yargılar en aza indirilirken, elde edilen verilerin karşılaştırılmasına ve daha kolay analiz edilmesine olanak sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Görüşme formu oluşturulurken, cinsel istismarı içeren vaka örnekleri oluşturulmuş daha sonra vakalar arasından uzman görüşüne göre en uygun olanları seçilmiştir. Vaka örneklerinde, cinsel istismardan korunma becerileri aşamalı olarak örneklerin içerisine gömülü olarak yerleştirilmiştir. Bu aşamada cinsel istismar ve önlemeyle ilgili çalışması bulunan 2 alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Değerlendirme sonucunda vaka örneğinde anneyi yönlendirmeye götürecek subjektif kısımlar çıkartılmış ve korunma becerilerinin olumlu ve olumsuz örnekleri vakalar içerisinde sunulmuştur. Görüşme formunun bu son hali de bir alan uzmanı ve ölçme konusunda bir uzman olmak üzere iki uzmandan daha görüş alınmıştır. Böylece hazırlanan vakalar cinsel istismarı önleme aşamalarını ölçecek ve vaka örneğinde kopukluk yaratmadan bütünlüğü bozmayacak şekilde 5 bölüme ayrılmıştır. Bu 5 bölüm içerisinde cinsel istismardan korunmayı içeren beş teknik ele alınmıştır. Bu teknikler, *izinsiz fiziksel teması reddetme, iyi ve kötü dokunmanın öğretimi, etkili iletişim, güven çemberi çalışması ve kandırılmayla başa çıkma* teknikleridir. Her bölüm altına soru eklenerek son şekli verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma özel, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde bireysel derslerin yapıldığı sınıflardan birinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme için daha önceden kurum sahibiyle konuşularak izin alınmış ve gönüllü annelerin kuruma gelmesi sağlanmıştır. Görüşme yapılmadan önce annelere daha

önceden araştırmanın içeriği söylenmemiş ve görüşmenin sonunda konu açıklanmıştır. Vaka örneğinde yer alan çocuğun cinsiyeti, görüşülen annenin çocuğunun cinsiyetine göre isimlendirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce görüşme soruları ve nasıl bir sıra izleyeceği soruların birbiriyle bağlantılı öyküsel olduğu, görüşmenin ses kayıt cihazına kaydedileceği annelere açıklanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve her bir görüşme ortalama 30-40 dakika arasında sürmüştür. 7 anne ile yapılan görüşmeler toplam 225 dakika süre ve toplam 350 megabayt yer tutmuştur. Görüşmelerin sonunda katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış ve her birer görüşmeye kod numarası verilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada veriler, daha önceden belirtildiği gibi araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve kaydedilen verilerin dökümleri “Betimsel Analiz” yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirliği artırmanın bir yolu da araştırmanın her bir aşamasının ve izlenen yolun detaylı olarak tanımlanmasıdır. (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2010).Araştırmanın güvenilirliği için tüm aşamalar ve izlenen yol detaylı olarak yazılmıştır ve görüşme dökümleri ve temalara son şekli verildikten sonra bir alan uzmanı tarafından dökümler ve temalar değerlendirilmiştir. Bu düzenleme ile görüşme formundaki sorulara katılımcıların belirttikleri görüşlerin frekansları “ Bulgular” kısmında sunulmuştur.

BULGULAR

İzinsiz Fiziksel Teması Reddetme

Araştırmaya katılan annelerin 5’i, vaka örneğinde yer alan “*vaka örneğinde yer alan çocuğun parktaki insanlar tarafından kucaklanıp öpülmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusuna; parktaki çocuğun başkaları tarafından sevilmesinin güzel bir şey olduğunu, kucaklarına alıp öpmelerinde bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak annelerden biri vaka örneğinde geçen çocukla kendi çocuklarını özdeşleştirerek kendilerinin de parka gittiğini aynı şekilde tanıdık olsun yada olmasın herkesin sevip öpmek istediğini, bunda bir sakınca görmediklerini ve çocuklarının bu durumdan çok mutlu olduğunu dolayısıyla kendilerinin de mutlu olduklarını ifade etmiştir. Görüşme yapılan 2 anne ise vaka örneğinde geçen çocuğun annesi yanındayken izin alınarak öpülmesi gerektiğini fakat annesi yanında değilse hiçbir şekilde çocuğun kucaklanarak öpülmesini doğru bulmadıklarını söylemişlerdir. Bu kapsamda katılımcılardan iki annenin görüşünün paylaşılmasında yarar bulunmaktadır;

“Parktakilerin Aslı’yu öpmesi çok güzel. Demek ki engelli diye ayırmıyorlar. Benim çocuğumu öptüklerinde ben çok mutlu oluyorum. Çünkü bazen etraftakiler çok kötü bakıyor. Dışarı çıkmak bile istemiyorum bu yüzden” (A.1)

“O çocuklarında öpülmeye ve sevmeye ihtiyacı var. Bu bence çok güzel bir şey. Hatta çocuğun kabul edildiğini gösteriyor”(A5)

“Aslının annesi bence izin vermemeli öpmelerine eğer çok güvendiği tanıdığı bildiği biriyse öpmelerine izin verebilir. Parktaki insanlar birbirini ne kadar yakından tanıyabilir ki ?(A. 4)

Buraya kadar olan durum ele alındığında katılımcı annelerden iki anne dışında beşinin çocuklarının başkaları tarafından izinsiz öpülmelerini sorun etmedikleri anlaşılmaktadır. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan annelerle yapılan görüşmelerin sonucunda cinsel istismardan korunmaya yönelik annelerin bilgi düzeyleri cinsel istismarı önleme aşamaları dikkate alınarak incelendiğinde annelerin bu konuda bilgilerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Özellikle cinsel istismarı önleme aşamalarından “izinsiz fiziksel teması reddetme” çalışmasını annelerle yapılan görüşme sonucunda bu konuyla ilgili bilgi düzeylerinin eksik olduğu görülmektedir. Türk toplum yapısı olarak düşünülürse toplumda kendini sevdirtmeyen, öptürmeyen çocuklar yabancı, sevimsiz olarak nitelendirilmektedir. Dokunarak sevmek, öpmek bir yakınlık göstergesi olarak algılandığı için, zaman zaman dokunulmasından ve öpülmekten hoşlanmayan çocuklarımıza çeşitli ödüller sunarak ve yönlendirerek onları özellikle fiziksel temasa yönlendirilebilmektedir. Aileler izinsiz fiziksel temasa ilişkin görüş bildirirken bu toplumsal yapıdan ve yaşıntıdan etkilenmiş olabileceği düşünülebilir.

İyi ve Kötü Dokunmanın Öğretimi

Araştırmaya katılan annelerin 6’sı vaka örneğinde geçen çocuğun parkta çikolata veren adamın kucığına oturduğunda yapmış olduğu davranışın yanlış olduğunu, adamın kötü niyetli olduğunu, Aslı’ya o şekilde dokunulmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat Aslı’nın iyi ve kötü dokunmadan anlamayacağını ancak annesinin yâda yanındaki kişinin bunu bilmesi gerektiğini, adamın Aslı’yı kucığına oturtmaması gerektiğini söylemişlerdir. Araştırmaya katılan bir anne ise kendi çocuğu üzerinden örnek vererek çocuklara vücudunun ona ait olduğunun ve bazı bölümlerine kimsenin dokunamayacağını öğretilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca kendi çocuğuna bu yönde sürekli uyarıda bulunduğunu ve kendi bulunduğu ortamlarda da buna dikkat ettiğini belirtmiştir. Bu konuda da bazı katılımcı annelerin görüşleri aşağıdaki şekildedir;

“Adamın Aslıyı kucığına alması çok kötü değil ama o şekilde dokunması onun kötü niyetli olduğunu gösteriyor. Adamın Aslı’ya o şekilde dokunması, sevmesi yanlış ama Aslı bunu bilemez ki, nasıl bilsin?” (A. 3)

“Adam kötü niyetli! İyi niyetli olsa kucığına neden alsın ki. Şekerleri verdikten sonra gider yada belki sadece öper. Ben kendi çocuğuma kesinlikle sürekli söylüyorum başkalarının yanına fazla yaklaşma, özellikle vücudundaki bazı yerlere hiç dokunamayacağını söylüyorum” (A. 7)

Araştırma sonucunda elde edilen bilgilere bakıldığında anneler iyi ve kötü dokunuşu bilmenin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar fakat iyi ve kötü dokunuşu zihinsel yetersizliği olan çocukların bilmesinin zor olacağını ve bunun öğretiminin nasıl olacağını bilmediklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda istismarı önleme kapsamında yapılacak çalışmalarda öğretimsel çalışmalara ver verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Etkili İletişim

Araştırmaya katılan annelere vaka örneğinde Aslının parkta erkek çocuklarla oynadığı cinsel içerikli oyunu evde oynarken annesinin görmesi kızması ve oyuncağı elinden almasıyla ilgili görüşleri sorulduğunda annelerden 2’si, çocuğun annesinin oyun oynayan çocuğa neden neden kızdığına anlamadığını, kendilerinin çocuklarının oyunlarına karışmadıklarını çocukların oyun oynarken özgür olması gerektiğini, annelerden biri çocuğunun parkta ve evde oynadığı her oyundan mutlu olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında annelerden 4’ü Aslı’nın annesinin doğru

yaptığını oyunun Aslı'ya uygun olmadığını, bu şekilde oyun oynanmayacağı için oyuncağını elinden almasının ve Aslı'ya kızmasının normal olduğunu kendi çocukları da böyle oyunlar oynadığı zaman kızdıklarını söylemişlerdir. Araştırmaya katılan annelerden geri kalan biri ise, Annesinin kızarak oyuncağı almasının yanlış olduğunu, oyun oynarken Aslı'ya onu korkutmayacak şekilde sorular sorarak oyun hakkında ne zaman ve kimden öğrendiğiyle ilgili sorular sorabileceğini belirtmişlerdir.

“ Aslının oyun oynaması çok güzel çünkü annesi işleri yaparken oda oynuyor bunda bir kötülük yok. Aslının annesinin kızmasına bir anlam veremedim. Elinden oyuncağı alması çok kötü” (A.1)

“Annesinin yaptığı davranış doğru çünkü Aslı'ni öyle oyun oynaması Aslı için sakıncalı çünkü yaşı daha küçük, ben olsam bende kızar bir daha öyle oyun oynamasın diye ceza olarak oyuncağını alırdım” (A.2)

“Kesinlikle yanlış buluyorum çünkü orda çocuğuyla oturup oyuna devam etmeli ve oyunun içinde yaptığı davranışları nerden öğrendiğini kızmadan öğrenmeye çalışmalıdır. Çünkü çocuk korkarsa daha kötü şeyler olabilir” (A.7)

Araştırma bulgularına bakıldığında annelerin çocuklarıyla etkili iletişim kuramadıkları özellikle cinsellik gibi ötelenmiş konularda konuşmadıkları ve çocuklarının cinsellikle ilgili sorularına cevap vermekte zorlandıkları ve erken olduğunu düşündükleri için konuyu kapattıkları ortaya çıkmıştır. Annelerin çoğunluğu cinsel içerikli oyun oynayan Aslı'ya kızılmasını normal karşılamışlar kendilerinde aynı şekilde davrandıklarını ifade etmişlerdir. Yalnızca bir anne etkili iletişime örnek olacak bir davranış örneği vermiştir.

Güven Çemberi ve Kandırılmayla Başa Çıkma

Araştırmaya katılan annelerin 6'sı vaka örneğinde Adamın Aslı'yı elinden tutarak parktan çıkarmasını ve öncesinde Aslı'nın sevdiği şekerleri ve çikolatayı aslıya vermesinin onu kandırmak için yaptığını, Aslı'nın öncesinde parkta tanımadığı bir adamın verdiği şekerleri almaması gerektiğini, ayrıca parktan adamın elinden tutarak çıkmasının yanlış olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat bunu çocuğun bilmesinin zor olduğunu çocuğa öğretiminin nasıl olacağını bilmediklerini ve çocuğun annesi olmadan parka yâda başka yerlere gitmemesinin daha uygun olduğunu insanların çok kötü niyetli olabileceğini normal çocukların bile bu konuyla ilgili problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Annelerden biri ise parkta buna benzer olayların hep olduğunu mahalleden ya da dışardan gelen bazı insanların çocukların sevdiği yiyeceklerden zaman zaman dağıttıklarını kendi çocuğunun da bu yiyeceklerden aldığını buna izin verdiğini fakat yabancı birinin kucağına almasının doğru olmadığını buna izin vermeyeceğini yokluğunda ise çocuğunu tek başına bir yere göndermediği için problem olmayacağını ifade etmiştir.

“Tanıdığım biri yani komşularımdan biri verirse tabiki şüphelenmem, alınabilir ama tanımadığım birinin vermesinden şüphelenirim içinde bir şey mi var güvenemem çocuğumun almasına asla izin vermem. Buradaki hikâyede adam kötü niyetli Aslının şekerleri almasına annesinin izin vermemesi gerekirdi” (A.5)

“Bunları biz biliyoruz adam kötü niyetli ama çocuklarımıza bunları nasıl anlatacağımızı bilmiyorum. Hikâyedeki çocuğunda kötü niyetli insanları bilmesi en azından tanımadığı insanlardan bir şey almaması gerektiğini bilmesi gerekiyor. Ama bu konuyla ilgili yani

çocuklarımıza engelli çocuklarımıza bunu nasıl öğreteceğimiz bizlere anlatılmadı bunların bir yöntemi var mı bilmiyorum” (A.4)

Araştırmaya katılan annelerin 4’ü Aslının parktan tanımadığı biriyle uzaklaşmasını doğru bulmadıklarını vaka da geçen çocuğun çikolata almak için market yerine boş inşaatın önüne geldiğinde adamın onu zorla içeriye alması sırasında Aslının bağırabileceğini böylelikle etraftan sesi duyan birilerinin yardımcı olabileceğini ifade etmişlerdir. Annelerden 3’ü bağırmanın yanında tekmeleme, ısırma, tırmalama gibi davranışları yapabileceğini ifade etmişlerdir.

“Ali inşaatın önüne geldiğinde bağırıyordu belki onu komşulardan birisi duyardı ve yardıma gelirdi ya da adam belki korkardı ve aslıyı bırakırdı” (A.3)

“Bağırabilirdi ya da ısrabilirdi. Aslında düşünmesi bile çok kötü ama maalesef bunlar çok oluyor her gün haberlerde falan sürekli karşılıyoruz. Hiçbir şey eskisi gibi değil kime güveneceğimizi ve bu kadar kötülükle nasıl mücadele edeceğimizi bilmiyorum. Bizim yetersizliklerimiz zaten başlı başına bir sorun birde böyle şeyler olunca hastalanmaktan ve ölmekten çok korkuyorum çocuğumu kime bırakacağım” (A.7)

Çocuğun aile dışındaki kişiler tarafından kaçırılması, seyrek rastlanan bir olay olmasına rağmen çocuk güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tür kaçırılmalarda çocuğun cinsel tacize uğradığı, ortadan kaybolduğu ve/veya öldürüldüğü bilinmektedir. Çocuk kaçırma ve/veya kandırmasının yaşamı tehdit edici sonuçları olması nedeniyle, çocukların potansiyel bir kaçırılma durumunda güvenli şekilde tepki verme becerilerini öğrenmeleri önemlidir (Bevill & Gast, 1998). Dostça davranan yetişkinin kaçırma girişimi ile karşılaşan çocuğun çoğunlukla kendi isteği ile faille birlikte gittiği görülmektedir (Miltenberger & Olsen, 1996). Güvenlik çemberi ve kandırılmayla başa çıkma başlığı altında ise annelerin çocuklarının kandırılmaya karşı koruyacak bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Çocuk kaçırmanın sonuçlarını düşününce, çocuklara güvenlik becerilerini öğretmek olası çocuk kaçırılmalarını en aza indirmek çok önemlidir. Genel inanın tersine çoğu kaçırıcılar kurbanlarını alıkoymak için fiziksel kuvvet uygulamazlar. Bunun yerine çocukların onlarla gönüllü olarak gitmeleri için sözel bir tuzak kullanarak onlarla anlaşılır. Çoğu çocuk olası kaçırıcının kandırmasına karşı koymak için uygun ve etkili yolu bilmemektedir. Bu araştırma sonucunda da ortaya çıktığı gibi özellikle risk gruplarından başlanılarak bilgilendirme çalışmaları ve öğretim çalışmalarının yapılarak hızla yaygınlaştırılması gerekmektedir.

SONUÇ

Gelişimsel olarak normal kabul edilen çocuklar sosyal becerilerde ve yargılama becerilerinde aldıkları eğitimle paralel olarak yeterlilik gösterebilmektedirler. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuklarda yargılama ve sosyal becerilerde yetersizlik, kötülüklerle karşı savunmasızlık durumu ve rapor etme, bildirmek için gerekli becerilerde yetersizlik, eğitim eksikliği gibi faktörler zihinsel yetersizliği olan çocuğun akranlarına göre cinsel istismara maruz kalmasını artırıcı etken olarak görülebilmektedir. Bundan dolayı zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuk ve ailesi risk grubuna girmektedir (Lumley & Miltenberger, 1997; Runyan, Corrine & Ikeda, 2002).

Araştırma sonuçları alinyazındaki bilgilerle tutarlılık göstermektedir. Araştırmanın yalnızca 7 anneyle yapılması, çocuğun bakımıyla ilgili diğer kişilerle yapılmamış olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Cinsel istismarı önleme çalışmaları ekolojik çerçevede düşünülerek bütün sistemleri içine alan bir yaklaşımla önlenebilir. Araştırmalar cinsel istismarını önlemek için en etkili yolun, kapsamlı ve çok boyutlu programlar oluşturmak ve uygulamak olduğunu ortaya koymaktadır (Massey-Stokes, 2006; Moser, 2011). Halk sağlığı yaklaşımının başarıyla yapan cinsel istismarı durdurmaya yönelik Şimdi Dur (STOP It Now) programı geniş çapta uygulananmış ve etkili bir yöntem olarak belirtilmektedir (Moser, 2011; Skarbek, Hahn & Parrish, 2009). Bu program sadece çocuk odaklı olmadığı belirtilmektedir. Bu yüzden birey temelli toplum bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmanın bu tür programlar oluşturmak için bir başlangıç olabileceği ve bu çalışmaların artırılarak ve kapsamının genişletilerek uygulanması programların amacına ulaşmasını sağlayabilir.

Araştırma bulgularından yola çıkarak ileri araştırmalara yönelik; bilgi düzeylerinin yalnızca annelerle değil aynı zamanda çocuğun bakımıyla sorumlu diğer kişilerinde bilgi düzeylerinin tespit edilerek yetersizliğin tespit edildiği alanla ilgili öğretimsel uygulamaların yapılması önerilebilir. Ayrıca cinsel istismarı önleme çalışmaları bir süreç içerisinde tüm toplum bireylerinin aynı bilinçle bir bütün olarak yürütülecek programları içermelidir. Bu yüzden toplum temelli çalışmalara önem verilmesi cinsel eğitim ve cinsel istismar tüm boyutlarıyla ele alınarak programlar yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aral, N. (1997). Fiziksel İstismar ve Çocuk, TekışıkVeb Ofset, Ankara.
- Bevill, A. R.,&Gast, D. L. (1998). Social safety for young children: A review of the literature on safety skills instruction. Topics in Early Childhood Special Education, 4, 222-235.
- Büyüköztürk, Ş.& Çakmak, E. K.&Akgün, Ö.E.&Karadeniz, Ş.& Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (6. Basım), Ankara: Pegam Akademi
- Çakmak, S. & Çarkacı Çakmak. (2011). *Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Çocuklarda Cinsel Eğitim Uygulamaları*. Türkiye. Vize Yayıncılık.
- Doughty, H.;Kane, M.L. (2010) Teaching abuse-protection skills to people with intellectual disabilities: A review of the literature College of Charleston, United States Research in Developmental Disabilities 31 331–337
- Dubowitz, H. (2002)“Preventing Child Neglectand Physical Abuse”, *Pediatr Rev*, 23:191-196.
- Düzkanar, A. (2010) Otizmde Cinsel Gelişim ve Cinsiyet Eğitimi, 20. Özel Eğitim Kongresi, Gaziantep
- Finkelhor, D. (1994) “Sex Abuse and Sexual Health In Children: Current Dilemmas for the Pediatrician” *SchweizMedWochenschr*, 124: 2320-2330.
- Giardino, A.P.;Finkel, M.A. (2005) “Evaluating Child SexualAbuse”, *Pediatr Ann*, 34:382-394.
- Gorey, K.M.;Leslie, D.R. (1997) “The Prevalence of Child Sexual Abuse: Integrative Review Adjustment for Potential Response and Measurement Biases”, *Child Abuse Negl*, 21:391-398.
- Günçe, G. (1991) “Çocuğun Cinsel İstismarı”, *Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi, Gözde Repro Ofset*, 125-135.

- Haseltine, B., & Miltenberger, R. G. (1990). Teaching self-protection skills to persons with mental retardation. *American Journal of Mental Retardation*, 95, 188-197.
- Kutchinsky, B. (1991) "Çocuğun Cinsel İstismarı; Yaygınlık, Müdahale ve Önleme" Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi, Gözde Repro Ofset,201-213.
- Lumley, V.A., & Miltenberger, R.G.(1997).Sexual abuse prevention for persons with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 101, 459-472.
- Lumley, V. A., Miltenberger, R. G., Long, E. S., Rapp, J. T., & Roberts, J. A. (1998). Evaluation of a sexual abuse prevention program for adults with mental retardation. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 31, 91-101.
- Massey-Stokes, M. (2006) "Child sexual abuse prevention programs in Texas accredited non-public schools". *American Journal of Health Studies*.
- Miltenberger, R. G., & Olsen, L. A. (1996). Abduction prevention training: A review of findings and issues for future research. *Education & Treatment of Children*, 19,69-83.
- Moser, A.D. (2011) Evaluation Research Of The Effectiveness Of A Child Sexual Abuse Prevention Program Utilizing The Public Health Approach The Degree Doctor Of Philosophy, Capella University
- Runyan, D., Corrine, W. & Ikeda, R. (2002) "Child Abuse and Neglect By Parents and other Caregivers", In: World report on violence and health. Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA. (eds). World Health Organization, Geneva, 57-86.
- Skarbek, D.;Hahn, K.; Parrish, P. (2009) Stop Sexual Abuse in Special Education: An Ecological Model of Prevention and Intervention Strategies for Sexual Abuse in Special Education *Sex Disability* 27:155-164
- Terol, H.E. (2009) Cases of Sexually Abused Adolescent Girls with Mental Retardation in the Philippines University of the Philippines *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 2:209-227
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2006) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık

EXTENDED ABSTRACT

In the recent years the rate of crimes regarding sexual abuse has increased and child abuse comes first among these crimes. Children with disabilities are under more risk when compared to the ones without disabilities. Being lack of ability to reason and the social skills, and the state of being vulnerable to harm and report it, lack of skills to report abuse and education are considered to be leading factors leading the children with disabilities to being exposed to abuse when compared to their peers. The most effective way to fight against child abuse is to make comprehensive and multi-dimensional programs and to apply them. (Massey & Stokes, 2006). When the studies conducted with the children themselves to prevent child abuse is considered, it is realised that they include a step by step training. Effective communication with the parents, teaching depending on the trust circle, coping with kidnapping, rejecting physical contact without permission are among what to do against child abuse. The aim of this study is to

determine how informed the families with disabled children on preventing child abuse. Thus, data gained via contacting volunteering 7 mothers whose children were diagnosed as mentally retarded by the Special Education and Rehabilitation Centres. In order to gain data Standardised Open-Ended Interview Form was designed and descriptive analysis was applied. While preparing the interview form, incidents concerning sexual abuse were collected and then the most appropriate ones depending on the experts' comments were chosen. For the incident samples, the sexual abuse prevention skills were hidden gradually in the sample incidents. At this step, two experts studying sexual abuse and prevention were asked for their opinion. Having evaluated the results, subjective parts that may lead the mothers were taken out and the positive and negative samples of preventing sexual abuse were depicted along with the incidents. For the final draft of the interview form, two experts -one on the related field, the other expert on evaluation- were asked for their opinion. Therefore, the incidents will evaluate the steps to prevent sexual abuse and the form is divided into five parts collectively. Five methods to prevent sexual abuse have been dealt within these five parts. These methods are; to reject physical contact without permission, to teach the difference between good and bad physical contact, effective communication, circle of trust study, and to cope with being deceived. At the end of the study, mothers with mentally retarded children were observed to have more information about preventing their children to get deceived while they were observed to have inadequate information about rejecting physical contact without permission or effective communication skills. It is hoped that this study will be a milestone to make related programs and applying the studies gradually and more comprehensively may help these programs to achieve their goal.

To prevent child abuse, not only the mothers but also the people who are in charge of looking after the children should be informed adequately. Depending on how informed they are, these people should be trained on how to apply educational practices. Finally, studies concerning sexual abuse should be planned by involving the whole society into this process.